

Μια συζήτηση με τον Jean Starobinski

Ο Starobinski συζητά με την Isabelle Róf περί των εννοιών της «δράσης» και της «αντίδρασης» στην ιστορία της ιατρικής σκέψης. Η συζήτηση έγινε στα πλαίσια της εκπομπής *Domaine parlé* του ελβετικού ραδιοφώνου.

Εικόνα 1. Ο Jean Starobinski.

Ο Jean Starobinski σπούδασε ιατρική και γράμματα στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης. Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με

την ιστορία της ψυχιατρικής. Με βιβλία του όπως τα *Montesquieu* (1953, 1994), το *Ζωντανό Μάτι* (1960, 1999), *Η Κριτική Σχέση* (1970), *Το Φάρμακο του Κακού* (1989), ο Jean Starobinski ανέπτυξε μια κριτική που έμεινε σε στενή σχέση με τα κρινόμενα κείμενα. Κατόπιν, στράφηκε προς τις σχέσεις της λογοτεχνίας και των τεχνών στα βιβλία του *Η Εφεύρεση της Ελευθερίας* (1964), *Τα Εμβλήματα της Λογικής* (1973), *Πορτραίτο του Καλλιτέχνη ως Σαλτιμπάγκου* (1970), *Απεραντοσύνη* (1994). Είναι μέλος πολλών ιδρυμάτων: Γαλλικό Ινστιτούτο, Αμερικανική Ακαδημία Τεχνών και Επιστημών, Βρετανική Ακαδημία, Γερμανική Ακαδημία Λόγου και Γραφής, Επιστημονική Ακαδημία του Τορίνο.

Πότε αρχίζει η ιατρική να ενδιαφέρεται για τη «δράση» και την «αντίδραση»;

Ενδεχομένως, ήδη από το 17ο αιώνα, αλλιώς χωρίς ακόμη ο όρος «αντίδραση» να έχει θέση στα ιατρικά λεξικά. Τα λεξικά μιλούν ακόμη για πάθος. Ο όρος «αντίδραση» θα κάνει την είσοδό του κατά το 18ο αιώνα στην ιατρική ορολογία. Ωστόσο, ο φιλόσοφος Hobbes, που χαρακτηρίζεται για τον υλισμό και τη μηχανιστική του σκέψη, στηρίζει όλη την ανθρωπολογία του στην αίσθηση. Συλλημβάνει την αίσθηση σαν «δράση» και «αντίδραση». Είτε πρόκειται για το φως που δρα στις οφθαλμικές μεμβράνες, είτε για τα εξωτερικά αντικείμενα που συναντούμε και μας τραβούν την προσοχή, η αίσθησή μας είναι αντίδραση, όπως συμβαίνει στον υλικό κόσμο. Μιλάμε για μια περίοδο πριν από τον Νεύτωνα, αλλιώς αυτή η έννοια της «αντίδρασης» είναι ιδιαίτερα παρούσα στον Hobbes.

Μα ο Hobbes υπογραμμίζει πως ό,τι αντιδρά δεν είναι αίσθηση. Η αίσθηση απαιτεί περισσότερα.

Βεβαίως, υπάρχει κάτι στον άνθρωπο που διαφέρει πολύ απ' ό,τι συμβαίνει στον υλικό κόσμο όπου υπάρχουν σώματα που ανθίστανται. Στον υλικό κόσμο παρατηρούμε την εμφάνιση δράσεων και απαντήσεων σε αυτές τις δράσεις. Στον άνθρωπο, η «αντίδραση» είναι άηλου είδους, εφόσον ο άνθρωπος αισθάνεται τον πόνο ή έχει όραση. Εδώ, λοιπόν, υπεισέρχεται μια μεταμόρφωση που πρέπει να ονομασθεί «αντίδραση». Όλα αυτά είναι πολύπλοκα και εκφράζονται στα λατινικά. Ο Hobbes διαμορφώνει μια θεωρία της ανθρώπινης ύπαρξης που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος επιθυμεί, επιθυμεί να κατέχει και ασκεί βία στο γείτονά του. Αλλιώς, στη βάση της, υπάρχει αυτή η θεμελιώδης ερμηνεία, η αίσθηση χαρακτηρίζει τον άνθρωπο πολύ περισσότερο απ' ό,τι χαρακτηρίζει το ζώο.

Χρειάζεται μια συνείδηση;

Ναι. Υπάρχουν κείμενα όπου ο Hobbes θα μπορούσε να αναφερθεί στην έννοια της συνείδησης. Πάντως, πρέπει να γνωρίζουμε ότι είναι ένας απ' αυτούς που αμφισβήτησε το δουισμό του Καρτέσιου, θέτοντας άμεσα ερωτήματα στο Γάλλο Φιλόσοφο. Οι Στοχασμοί του Καρτέσιου περιλαμβάνουν απαντήσεις σε ερωτήματα διάφορων φιλοσόφων και, μεταξύ αυτών, περιλαμβάνεται ο Hobbes που επιχειρεί να αμφισβητήσει το δουισμό που χωρίζει μια σκεπτόμενη ουσία -το άηλο πνεύμα- και μια ουσία με τρεις διαστάσεις. Συνεπώς, ο Hobbes είναι ένας φιλόσοφος που θα χαιρετίσει αργότερα ο Diderot, σαν έναν από τους προδρόμους του.

Ποιος είναι ο ρόλος του Glisson στη διαμόρφωση των εννοιών που συζητούμε;

Ο Glisson είναι γιατρός. Ένας γιατρός πολύ προσκολλημένος ακόμη στη

σχοληστική παράδοση, που όμως είναι ένας καλός παρατηρητής με μεγάλη συνεισφορά στην ανατομία του ήπατος. Αναγνώρισε την ηπατική κάψα και τους ηπατικούς λοβούς. Τον ενδιέφερε ιδιαίτερα αυτό που ονομαζόταν στην εποχή του, αλλήλα και στο κατοπινό έργο του Ελβετού φυσιολόγου Haller, ευερεθιστότητα. Αντιλαμβάνεται στα εν τω βάθει σπλάχνα, όπως το στομάχι και το έντερο, μια ευερεθιστότητα που δεν είναι η ίδια με αυτή των μυών μας, των οργάνων μας που υπόκεινται στη βούληση. Το ενδιαφέρον του για την ευερεθιστότητα είναι πολύ γόνιμο. Για την εποχή εκείνη, η λέξη ήταν νεόφερτη. Θα μπορούσαμε ίσως να αναζητήσουμε τις ρίζες της στην αρχαία ιατρική, στο Γαληνό, αλλήλα με τον Glisson ο όρος αυτός κάνει ένα βήμα, γίνεται τμήμα της ανθρώπινης φυσιολογίας. Ο όρος αυτός θα περάσει στους γιατρούς της σχολής του Montpellier, στις αρχές του 18ου αιώνα και θα καταλήξει, μετά από πολλές διαδρομές, σε μια θεωρία που θα έχει μεγάλη επίδραση στις αρχές του 19ου αιώνα, εννοώ τη θεωρία του Xavier Bichat, στο περίφημο δοκίμιό του «Φυσιολογικές μελέτες σχετικές με τη ζωή και το θάνατο».

Σ' αυτή την περίπτωση, η «αντίδραση» είναι ένας αμυντικός μηχανισμός.

Πράγματι. Αλλήλα πρέπει κανείς να σκεφτεί όλους εκείνους τους ενδιάμεσους, τους μεγάλους συγγραφείς, που ισχυροποίησαν αυτή την έννοια της άμυνας ή της αντίδρασης που, σε ανθρώπους και ζώα, εκφράζει την επίδραση των ερεθισμάτων που προέρχονται από τον εξωτερικό κόσμο. Ένας από τους προδρόμους του Bichat ήταν ο Buffon. Ο Buffon θεωρούσε ότι οι μυϊκές κινήσεις καθορίζονται από τα εξωτερικά ερεθίσματα. Η απάντηση είναι ενίοτε αποκλειστικά μυϊκή: αρκεί ένα ελάχιστο ερέθισμα για ένα αντανακλαστικό, μια βίαιη απόκριση. Η έννοια του αντανακλαστικού έρχεται στην επιφάνεια. Η επιθυμία είναι για τον Buffon μια «αντίδραση» στη θέα του ενός ή του άλλου πράγματος. Μνημειώδεις σελίδες αφιερώνονται από τον Buffon στην αθανασία μιας επιθυμίας που δεν έχει ανάγκη από πολλά όργανα για να εκφραστεί. Υπάρχει ένα αξιοθαύμαστο απόσπασμα από το έργο του «Λόγος περί της φύσεως των ζώων» που χρονολογείται από τα μέσα του 18ου αιώνα. Ιδού το κείμενο: «Είναι λοιπόν η δράση των πραγμάτων στις αισθήσεις που γεννά την επιθυμία και η επιθυμία γεννά, με τη σειρά της, την προοδευτική κίνηση. Δηλαδή, ό,τι είναι βηματισμός, ορμή προς κάτι, κινητικότητα κ.λπ. Για να το εννοήσουμε καλύτερα, ας υποθέσουμε ότι ένας άνθρωπος τη στιγμή που επιχειρεί να πλησιάσει ένα αντικείμενο χάνει αίφνης τα όργανα που του χρειάζονται για να το καταφέρει. Ένας τέτοιος άνθρωπος που θα έχανε τα πόδια του, θα προσπαθούσε να περπατήσει με τα γόνατα. Αν του κόβαμε τα γόνατα και τους μηρούς, διατηρώντας του πάντοτε την επιθυμία να πλησιάσει το αντικείμενο, θα προσπαθούσε να το κάνει βαδίζοντας με τα χέρια του. Αν του κόβαμε τα χέρια, θα προσπαθούσε να συρθεί χρησιμοποιώντας την κινητικότητα και την ελαστικότητα των σπονδύλων του για να το επιτύχει. Θα αρπαζόταν με το σαγόι ή με τα δόντια όπου μπορούσε ώστε να μετακινηθεί. Ακόμη και αν περιορίζαμε το σώμα του σε ένα φυσικό σημείο, σε ένα άτομο, εάν η επιθυμία παρέμενε, θα επιστράτευε όλες του τις δυνάμεις για να μεταβάλλει την κατάστασή του. Η εξωτερική και προοδευτική κίνηση δεν εξαρτάται λοιπόν καθόλου από την οργάνωση του σώματος,

αλλήλα από την ορμή για την ικανοποίηση κάποιας επιθυμίας.»

Πρόκειται για ένα εξαιρετικό κείμενο που παραπέμπει στον Lautreámont ή στον Beckett.

Συμφωνώ, κι εγώ τους σκέφτηκα καθώς το πρωτοδιάβαζα. Κάτι που επέμεινε και κατέληξε να μην έχει σχεδόν καμία υπόσταση και μέσα του υπάρχει μια αστείρευτη ενέργεια.

Ωστόσο, αυτή η επιθυμία πρέπει να συναντήσει αντίσταση για να μπορέσει να εκφραστεί.

Ναι. Δεν έχει ανάγκη από πολλά όργανα, αλλήλα αρκεί μια «δράση» του εξωτερικού κόσμου για να εκδηλωθεί αυτή η επιθυμία. Και είναι πράγματι αθάνατη, όσο δεν πετυχαίνει ικανοποίηση.

Η ίδια η παρουσία αυτής της επιθυμίας δεν προϋποθέτει την ύπαρξη μιας συνείδησης, μιας ψυχής;

Μιας όρεξης. Ναι, μιας όρεξης. Πρόκειται για μια ψυχή που επιθυμεί.

Αυτή η επιθυμία κατακυριεύει επίσης και την ύλη ή μόνο τον άνθρωπο;

Στην πραγματικότητα, ο Buffon αναπτύσσει μια θεωρία που δίνει στον άνθρωπο το προνόμιο, σε σύγκριση με τα ζώα, να μην είναι υποχείριο των εσωτερικών του εντάσεων. Τα ζώα είναι υποχείρια, ενώ ο άνθρωπος είναι δισυπόστατος. Τα ζώα ικανοποιούν αθώα τη σεξουαλική επιθυμία τους, αλλήλα ο άνθρωπος είναι διπλός και αυτό κάνει τη δυστυχία του στον ερωτικό τομέα: homo-duplex. Υπάρχουν όμορφες σελίδες στο «Λόγος περί της φύσεως των ζώων» που είναι ένα από σημαντικότερα έργα του γαλλικού 18ου αιώνα. Είναι ταυτόχρονα μια γιορτή της σεξουαλικής ευτυχίας, έτσι όπως συμβαίνει στη φύση και μια θεώρηση της ανθρώπινης

ευτυχίας, δυσκολότερης αλλήλα ευγενέστερης. Ορισμένες φορές φαίνεται ότι ο Buffon οικτρίζει τον άνθρωπο για την εσωτερική του διαίρεση. Έκτοτε, έγινε του συρμού να οικτρείται ο άνθρωπος που ζει διχασμένος σε μια συνείδηση και μια όρεξη. Στην εποχή μας, ορισμένα πνευματικά ρεύματα δίνουν πρωτοπορία στην όρεξη ενάντια σε κάθε καθεστηκυία καταπιεστική τάση.

Όμως, εάν αυτές οι δύο κινήσεις, «δράση» και «αντίδραση», αλληλοεξουδετερώνονται -πράγμα που φαντάζεται ο Buffon- φθάνουμε σ' ένα είδος απουσίας της επιθυμίας, αταραξίας, άρα ανίας ;

Ακριβώς. Και πρέπει συνεχώς να σπεύδουμε προς τον κόσμο, να παίρνουμε νέα ερεθίσματα, να προσπαθούμε να αφηρησθούμε από την ανία. Πρόκειται για μια συμπεριφορά τυπική του 18ου αιώνα. Που και που πρέπει να διεγειρόμαστε, νέες επιθυμίες πρέπει να μας διασώζουν από τον κίνδυνο να περιπέσουμε στη μονοτονία. Σε παλαιότερο βιβλίο μου, είχα ιδιαίτερα επιμείνει σ' αυτή την αναζήτηση της ευτυχισμένης στιγμής από τους ανθρώπους του 18ου αιώνα.

Ο Buffon βρίσκεται μέσα στη «φιλοσοφία της στιγμής». Όταν περνούμε στον Bichat, έχουμε να κάνουμε με κάτι στο οποίο υπεισέρχεται η βουλητική ενέργεια, δηλαδή μια θεμελιωδέστερη διαπάλη. Μια σοβαρότερη πρόκληση. Ο Bichat είναι ⇨

Εικόνα 2. Το έργο του χρόνου σ' ένα άγαλμα του Bichat, στο Παρίσι. Πρόκειται για έργο του David d' Angers, που φιλοτεχνήθηκε το 1857, χάρη στην υποστήριξη του Ιατροσυνεδρίου που έγινε στο Παρίσι το 1845. Βρίσκεται στον περιβόλο του Πανεπιστημίου René Descartes - Paris 5.

⇒ σύγχρονος του Ναπολέοντα και βλέπουμε πολύ καθαρά το βασίλειο της βούλησης να κατακτά τη ζωή. Η ζωή είναι μια εθελούσια δύναμη που αντιστέκεται στο θάνατο. Κάθε ζωή είναι μια «αντίδραση» στο βαθμό που είναι ζωή. Απειλείται συνεχώς από εξωτερικές δυνάμεις. Στο παιδί, η ορμή της ζωής εξασφαλίζει την υπερνίκηση των εξωτερικών εμποδίων. Στον ενήλικα, «δράσεις» και «αντιδράσεις» εξισορροπούνται. Στο γέρο, η δύναμη της ζωής εξασθενεί. Υπάρχει μια θαυμάσια εισαγωγική σελίδα στις «Φυσιολογικές έρευνες σχετικά με τη ζωή και το θάνατο» που αποτελούν ένα είδος προανακρούσματος για την έλευση του 19ου αιώνα. Ψάχνουμε σε αφηρημένες ιδέες τον ορισμό της ζωής. Θα τον βρούμε, νομίζω, σ' αυτή τη γενική θεώρηση. Η ζωή είναι το σύνολο των λειτουργιών που ανθίστανται στο θάνατο. Πρόκειται για μια διαρκή μάχη του οργανισμού με όλα όσα τείνουν να τον καταστρέψουν. Τα ανόργανα σώματα δρουν συνεχώς στα έμβια όντα, καθώς και τα έμβια όντα επιδρούν στην ανόργανη ύλη. Τα έμβια όντα θα υπέκυπταν σύντομα αν δεν είχαν μέσα τους μια αρχή της «διαρκούς αντίδρασης». Βλέπετε, η αντίδραση δοξάζεται κατά κάποιο τρόπο. Η αντίδραση είναι η ζωή. Ζω σημαίνει αντιδρώ.

Ζω σημαίνει αντιδρώ έναντι του θανάτου. Συνεπώς, με την έλευση του γήρατος, αυτή η μάχη εξασθενεί, εξαντλείται. Υπάρχει επίσης μια αρχή της αστάθειας στον Bichat;

Ασφαλώς, μέσα μας υπάρχουν δυο ζωές. Μια ζωώδης ζωή, όλες οι εθελούσιες πράξεις μας καθώς και οι σκέψεις μας και μια οργανική ζωή, η ζωή των σπλάχνων μας. Η αναπνοή, η καρδιά που χτυπά, ο πεπτικός σωλήνας. Ανάμεσα στις δύο ζωές, υπάρχει συνεργασία και ανταγωνισμός. Στον Bichat υπάρχει «δράση» και «αντίδραση» ανάμεσα στη ζωική και στην οργανική ζωή. Περιέργως, ο Bichat τοποθετεί τα πάθη, το παράλογο των παθών, στα βάθη της οργανικής ζωής. Η διαπάλη που συντελείται καταρχάς με τον εξωτερικό κόσμο, μπορεί επίσης να εξελιχθεί σε διαπάλη ανάμεσα στο σκεπτόμενο, το ζωώδες και το σπλαχνικό όν. Ζούμε λοιπόν σ' ένα συγκρουσιακό κόσμο, έναν κόσμο όπου είναι δύσκολο να επιβάλλει κανείς την τάξη. Χρειάζεται λοιπόν μια τάξη, κάποιος πρέπει να κυριαρχήσει, ένας αυτοκράτορας σαν το Ναπολέοντα. Κάποια κυριαρχία οφείλει να συνενώσει και να ηλέγξει όλες αυτές τις λειτουργίες και να απαντήσει στον κόσμο.

Στην παράδοση του Bichat δεν τοποθετείται και ο Claude Bernard για τον οποίο η ζωή δεν είναι μόνο «αντίδραση», αλλά και «δημιουργία»;

Ναι, οι αντιδράσεις είναι δημιουργικές. Η μεγάλη σύλληψη του Claude Bernard ήταν ότι ο άνθρωπος δε βρίσκεται μόνο εκτεθειμένος στις εξωτερικές δυνάμεις, αλλά και σε ένα εσωτερικό περιβάλλον. Οι χυμοί του οργανισμού. Αυτό το εσωτερικό περιβάλλον πρέπει να διατηρηθεί σταθερό. Συνεπώς, έχουμε μια διαλεκτική των ισορροπιών, με απώτερο σκοπό τη διατήρηση της ζωής. Ο οργανισμός οφείλει να ανταποκριθεί στις επιδράσεις των διαφόρων περιβαλλόντων, χωρίς αυτό να αποκλείει και κάποια εξέλιξη. Τις σκέψεις αυτές επεκτείνει στη λειτουργία του νευρικού συστήματος. Θεωρεί τη ζωή των νεύρων, των αντανάκλαστικών, σαν μια διαρκή προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της ζωής. Κι αυτή η προσαρμογή δημιουργεί τελικά τις νέες ενεργειακές πηγές του έμβιου όντος.

Ο περίφημος Pavlov δεν προσπάθησε να θεωρητικοποιήσει αυτή την ιδέα της «δράσης» και της «αντίδρασης» με τη μορφή του αντανάκλαστικού;

Βεβαίως, το εξαρτημένο αντανάκλαστικό.

Από την ανάληψη των αντανάκλαστικών δεν περνάμε στην έννοια της αντιδρώσας ζωής, στην επίδραση της ψυχής στο σώμα, τελικά στη γέννηση της ψυχοσωματικής;

Η ψυχοσωματική είναι ήδη παρούσα στα λεξικά του τέλους του 19ου αιώνα, αλλά ακόμα με τη μορφή κάποιου δεισιμού. Η ψυχή και το σώμα είναι διαφορετικές ουσίες, είναι μια κληρονομιά του Καρτέσιου. Αλλά θα κάναμε λάθος αν θεωρούσαμε την ψυχοσωματική σαν μια σύγχρονη επιστήμη. Προέρχεται από την αρχαιότητα, αλλά οργανώθηκε συστηματικά κατά το 19ο αιώνα. Οι Delpit και Bricheteau, συγγραφείς άρθρων με τεράστια απήχηση στα λεξικά του 19ου αιώνα, μιλούν καθαρά για τη σχέση γιατρού-ασθενή, εφόσον η νόσος εξαρτάται συχνά από τη σχέση της ψυχής με το σώμα και ο γιατρός μπορεί να ασκήσει επίδραση στον ασθενή μέσω του λόγου του. Η ιδέα μια θεραπευτικής μέσω του λόγου του γιατρού επιβεβαιώνεται στις αρχές του 19ου αιώνα. Πρόκειται, αν θέλετε, για την προϊστορία της σύγχρονης ψυχοσωματικής.

Ο γιατρός ξαναγίνεται ένα είδος σαμάν, αποκτά τη δυνατότητα να απαλλάξει τον ασθενή από τα δεινά του με έναν τρόπο μαγικό.

Πράγματι. Σύμφωνα με αυτές τις θεωρίες, ο λόγος μεταφέρει δύναμη. Πρόκειται για απλά λόγια. Συχνά, είναι υποσχέσεις, διαβεβαιώσεις, μισά ψέματα, αλλά επιτρέπουν στο γιατρό να λάβει τη μορφή ενός θεόσταλτου ιερέα, ικανού να απαλλάξει ένα πεπρωμένο.

Ένας άλλος γιατρός, ο Delpit, αναγνωρίζει στον ασθενή μια μεγάλη ανάγκη αγάπης και καταλήγει ότι ο γιατρός επιδρά θεραπευτικά μέσω ενός είδους θετικής μεταβίβασης.

Ακριβώς. Ο γιατρός πρέπει να είναι μια πατρική φιγούρα, να εμπνέει εμπιστοσύνη. Σε ένα άρθρο με τίτλο «αντίδραση» που δημοσιεύθηκε σε μια ιατρική εγκυκλοπαίδεια του 1819, ο παραπάνω γιατρός, μαθητής του Maine de Biran, αποδίδει στους γιατρούς έναν αληθινά πατρικό ρόλο, έτσι ώστε ο γιατρός να αποτελεί σταθερό καταφύγιο, ένα είδος εξάρτησης για τον ασθενή. Πρόκειται για μια θεωρία που στηρίζεται σε μια σχέση κυριαρχίας. Όσο κι αν μπορεί κανείς να την κατακρίνει, φαίνεται ότι έχει αληθινά στοιχεία που σχετίζονται με τις ανάγκες πολλών ασθενών. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από το σχεδόν μαγικό ρόλο που έχουν οι εναλλακτικές ιατρικές στο σύγχρονο κόσμο. Αν και το σύγχρονο ιατρικό σύστημα υποβιβάζει το γιατρό σε ένα ρόλο τεχνικού, εκείνος θα πρέπει ωστόσο να παίξει το ρόλο του πατέρα, του μάγου, που ήταν μεταξύ των άλλων ο γιατρός του 19ου αιώνα.

Σε εκείνη την περίοδο εμφανίζονται και οι πρώτες εργασίες σχετικά με την υστερία, όπως οι εργασίες του Charcot και άλλων. Εμφανίζονται επίσης και διάφορες θεραπείες που στοχεύουν στην εκδήλωση βίαιων ψυχολογικών αντιδράσεων, είτε με την εφαρμογή τους, είτε με την απειλή της εφαρμογής τους.

Πράγματι, η ψυχιατρική του 19ου αιώνα ήθελε να δράσει μέσω του λόγου, αλλά όταν η ασθένεια αντιστεκόταν, ορισμένοι γιατροί πίστευαν ότι και μόνο η απειλή μιας δυσάρεστης αγωγής μπορούσε να πετύχει, ή, τι δεν μπορούσε η πειθώ. Εξού και τα ντους, οι δυσάρεστες εκπλήξεις, τα τραντάγματα του ασθενή και οι υπόλοιπες μέθοδοι με στόχο να κινητοποιηθούν οι ψυχικοί μηχανισμοί του ασθενή. Επρόκειτο ασφαλώς για απλοϊκές μεθόδους. Αλλά, μιλώντας για την υστερία, πρέπει να ψάξουμε εδώ τις ρίζες της σκέψης του Φρόιντ. Δεν αναφέρομαι εδώ στα συμπτώματα της υστερίας, στις αναισθησίες, στις κρίσεις και όλα τα άλλα που μελετήθηκαν σε βάθος από το

Charcot και τους μαθητές του στο νοσοκομείο Salpêtrière. Κάποια στιγμή, θεωρήθηκε ότι η υστερία σχετίζεται με κάποια οργανική προδιάθεση, ενδεχομένως με τα γυναικεία αναπαραγωγικά όργανα. Επιχειρήθηκε η θεραπευτική προσέγγιση μέσω πιέσεων, μαλάξεων, χειρισμών, τοποθέτηση μετάλλων στο σώμα και πολλή άληλη. Η γενική αίσθηση ήταν ότι η υστερία αποτελούσε αντίδραση σε κάποιον τραυματισμό, που ενώ οι φυσιολογικοί άνθρωποι μπορούν να υπερβούν, οι ασθενείς με υστερική προσωπικότητα, γυναίκες ή άνδρες, δεν το καταφέρνουν. Έτσι, εμφανίσθηκε στην ψυχιατρική η έννοια του ψυχικού τραύματος.

Ωστόσο, πολλοί γιατροί διαφώνησαν με το ρόλο της «αντίδρασης» στη σκέψη του Φρόιντ, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Karl Jaspers.

Πολλοί γιατροί συνέλαβαν την έννοια της «αντίδρασης» κατά τρόπο θα έλεγα υπαρξιακό. Κάποιοι φιλακισμένοι αναπτύσσουν ένα αντιδραστικό παραλήρημα για να «δραπετεύσουν» από τη δυσάρεστη κατάστασή τους. Ιδού ένα παράδειγμα μιας αντίδρασης υπαρξιακού τύπου. Ο Jaspers ενδιαφερόταν για τα εγκλήματα που διέπρατταν έφηβοι που στερούνται του οικογενειακού περιβάλλοντός τους και βρίσκονται σε ένα αυστηρό περιβάλλον, γεμάτο καθήκοντα.

Για να υπάρξουν ανώμαλες ψυχικές αντιδράσεις τέτοιου τύπου, δε θα πρέπει και η κοινωνία να έχει προηγουμένως ορίσει μια συγκεκριμένη νόρμα;

Ασφαλώς! Τέτοιου είδους σκέψεις καθόρισαν την αμερικανική

ψυχιατρική των αρχών του 20ου αιώνα, υπό την επίδραση του Ελβετού ψυχίατρου Adolf Meyer, που δίδαξε στο Johns Hopkins. Σύμφωνα με τον Meyer, όλη η βασική ορολογία των ψυχιατρικών παθήσεων, που επικράτησαν μέσω της κλινικής πράξης, ήταν ένα τεχνητό κατασκεύασμα. Ακόμα και η ονοματολογία των νόσων ήταν γι' αυτόν τεχνητή. Τι μπορεί να κάνει κανείς; Πρέπει να επικεντρωθεί στα συμπτώματα και να τα μελετήσει σαν αντιδράσεις με βιολογικό υπόβαθρο που σχετίζονται βεβαίως με έναν ευαίσθητο οργανισμό, αλλιά κυρίως με συνθήκες δύσκολης κοινωνικής προσαρμογής. Χωρίς να είναι συστηματικός θεωρητικός, χωρίς να έχει συγκροτήσει μια θεωρία, ο Meyer άσκησε μεγάλη επίδραση στη σύγχρονη αμερικανική ψυχιατρική. Κατηγορήθηκε, ιδιαίτερα από Γάλλους συναδέλφους του, ότι έδωσε υπερβολική σημασία στην κοινωνική προσαρμογή, γεγονός που αποτελεί επιβολή ενός νέου ισοπεδωτικού κανόνα. Θεωρώ ότι ο Meyer πρέσβευε εκείνο το είδος της προσαρμογής, για το οποίο μιλούν επίσης οι William James και Mead, ένας συγγραφέας που εκτιμά ιδιαίτερα ο Habermas. Εννοώ τον πραγματισμό. Το «Εγώ» είναι από τη μια πλευρά ένα ον ικανό για αυθόρμητες πρωτοβουλίες, αλλιά υπόκειται συνεχώς στο βλέμμα των άλλων. Υπάρχει ένα «Εγώ» και ένα «Εμένα» και αυτό το «Εμένα» παίζει ένα κοινωνικό ρόλο σαν να αγωνίζεται σε μια ομάδα ποδοσφαίρου. Παίζει σε μια θέση άλλοτε αμυντικού και άλλοτε επιθετικού παίκτη. Βρίσκεται σε μια διαρκή κοινωνική αλληλεπίδραση.